

sioner kring naturliga och artificiella allmänningar samt mer specifikt kring vår tids privatiseringar ger författaren en intressant ram för frågor om Stockholms förändring över tid. Frågan om det allmänna respektive privata skulle enligt min mening fungerat utmärkt som en strukturerande princip för bokens samtliga kapitel och passar även väl till Stahres avslutande diskussion. Den placering som Stahre valt förstärker snarare det glapp mellan kapitlen och bitvis även mellan teori och empiri som boken nu lider av.

Kapitlet *Gallerior och köpcentrum* handlar bl.a. om gränser mellan det privata och allmänna, vilket kan förklara varför författaren valt den struktur jag ovan ifrågasatt. Stahre beskriver Kungsholmens förändring och Västermalmsgallerians etablering, tillkommen för en nyinflyttad medelklass. Kapitlet består dessutom av en historisk tillbakablick och översikt över galleriornas och köpcentrumens etablering i Stockholmsområdet. Även detta kapitel kan kritiseras för bristande struktur, men det går här liksom i andra kapitel att hitta guldkorn. Det jag fastnade för var hur staden försöker tränga undan sociala problem som hemlöshet, hur gränserna mellan det kommersiella och offentliga håller på att upplösas och hur arkitektur och design blivit ”allt viktigare medel i konkurrensen mellan nya köpcentra och äldre affärsområden” (s. 124).

Flera av Stahres tidigare böcker har handlat om rörelser av olika slag. I kapitlet *Rörelser* sammanfattas dessa med hjälp av en tredelning: programmatiska, offensiva och reaktiva rörelser. Även om inte alla rörelser som Stahre behandlar är följden av senare tids privatiseringar utgår författaren från Naomi Kleins texter om nyliberalismens ”omvandling av varje aktivitet och värde till en vara” (Klein 2001, i Stahre s. 165). Genomgången av olika typer av rörelser visar den empiriska bredd som Stahre genom åren samlat på sig. Samtidigt blir genomgången något av en katalogtext och hade vunnit på en större komplexitet i analysen och tydligare koppling till avsnittet om allmänningar och privatiseringar.

Kapitlet *Guerrilla Gardening*, handlar om en i Sverige relativt ny företeelse inriktad på stadsodling utan tillstånd. Namnet och rörelsen kommer från 1970-talets New York men hade 2013 spritt sig till cirka 60 länder. Författaren tar upp tre Stockholmsexempel: ”Tillväxt” som sedan 2009 planterar nyttoväxter, ”Trädgård på spåret” och en enskild person som på egen hand skapat en Japaninspirerad trädgård. I kapitlet som helhet är dock inte Stockholm i fokus. Exempelen kommer lika

mycket från Malmö och Göteborg och dessutom från London då Reclaim the Streets anordnade en gatufest där på temat Guerrilla Gardening.

Stahres intresse för graffiti väcktes för cirka 30 år sedan då han först skrev om företeelsen. I det näst sista kapitlet redogör han för den historiska bakgrunden och New York-graffitins uppkomst samt för de olika genrer som graffiti rymmer. När det gäller Stockholm är det främst stadens nolltolerans mot klotter och graffiti som Stahre uppmärksammar. Han kopplar den till såväl folkhemmets disciplinering och renhetssträvan som till postmodernismens estetisering av staden.

Ulf Stahres sammanfattande studie om Stockholm rymmer mycket som är både tankeväckande och intressant. Det som jag främst reagerat mot är att författarens teoretiska referenser sällan är riktigt integrerade med den empiri som presenteras. Dessutom är det främst Stockholm innanför tullarna som Stahre behandlar. Är man intresserad av ”de mångas” stad borde ytterstadens villkor uppmärksammas mer. I det avslutande kapitlet med samma rubrik som boken lyckas författaren integrera teori och empiri på ett bättre sätt och samtidigt påvisa några av de viktiga frågor som Stockholm står inför idag.

Klas Ramberg, Stockholm

Susanne Lundin: *Organ till salu*. Natur & Kultur, Stockholm 2014. 253 s. ISBN 978-91-27-13829-2.

Skulle du kunna tänka dig att köpa en njure av någon du inte känner, någon från ett fattigt område i Filippinerna som går med på att intyga att hen är en släkting till dig? Skulle du kunna tänka dig att köpa ett organ som kommer från någon som det finns misstankar om har blivit bestulen på det? Eller, skulle du kunna tänka dig att sälja en av dina njurar eller en bit av din lever för att betala av en del av dina skulder? Fundera lite på dessa frågor. Är du säker på att du kan veta säkert vad du skulle svara, idag, imorgon, längre in i framtiden? Går det ens att svara entydligt och kategoriskt på denna typ av frågor, eller spelar det roll vilken livssituation man befinner sig i, hur mycket pengar man har eller hur stor nöd man är i? Det är besvärande och komplexa frågor som dyker upp i huvudet när jag läser Susanne Lundins bok *Organ till salu*, som är en bok som väcker fler frågor än den ger svar. Det är också poängen, som jag ser det, med boken. Och det är även poängen och

värdet med humanvetenskapen, att ställa frågor som leder till reflektion och fördjupad förståelse för livets och vardagens problem, snarare än att ge entydigt översägliga svar som bygger på evidens.

Boken är liten till formatet, har en populärvetenskaplig ton och ett språk som ligger nära skönlitteraturen. *Organ till salu* är en spännande, ingående och känslösamt återgiven berättelse om saker som sker på samhällets skuggsida, som kommer nära offren, och som följer tätt i spåren av förövarna som finns och verkar i den illegala organhandeln. Bokens utformning och språk gör den lättillgänglig, utan att förenkla något. Innehållet som presenteras bygger på gedigen kunskap och ett ambitiöst fältarbete. Även om betoningen i framställningen ligger på berättelsen och trots att det saknas noter, hänvisningar och annat som brukar finnas i texter skrivna av akademiker så är detta en i högsta grad vetenskaplig bok.

Vetenskapliga texter tenderar ibland att låta formen ta överhand, men här visas prov på att det är innehållet som är det viktiga. Kunskapsmålet styr framställningen och är utformad för att nå så många människor som möjligt, inte framförallt med resultaten, utan med frågorna. Jag läser *Organ till salu* som en propagandabok för humanioras samhällsnytta. Och så här inte bara kan man skriva vetenskap, om det handlar om den typ av frågor som Lundin har undersökt så är det så här man bör skriva, för allmänheten. Ska vi någonsin kunna komma tillrätta med problemen som boken pekar på, som dessutom liknar och har bärighet på andra typer av komplexa och etiska problem, behövs det fler vetenskapliga texter av detta slag. Susanne Lundin visar med andra ord dels på styrkan i och värdet av en hermeneutisk analys, dels på vägar fram till en angelägen och samhällsengagerad kulturvetenskap.

Boken är upplagd på följande sätt: Först ett förord där förutsättningarna ges och problem och dilemman som ska behandlas beskrivs. Ordet eller begreppet förhoppningsindustri lanseras och komplexiteten i frågan presenteras. Sedan får vi, med Lundin som guide, följa med på besök hos först säljare av organ i Moldavien, sedan till förmedlare av organ i Israel, därefter till opererande läkare (och säljare av organ) i Filippinerna. Resan avslutas därefter, dvs. den fysiska resan eller fältarbetet, i Sydafrika, där Lundin avslöjar syndikatet som ligger bakom den smutsiga handeln och dess infrastruktur. I ett avslutande kapitel fortsätter resan, men nu på ett mer teoretiskt/intellektuellt plan genom ett resonemang där studiens centrala frågor

mejslas fram, teoretiska utgångspunkter presenteras och läsaren engageras att tänka vidare på egen hand. Det avslutande kapitlet mynnar ut i en uppmaning som jag vill lyfta fram även här:

[uppmaningen] riktar sig till såväl politiker som allmänhet. Den manar alla att fundera över vilken roll Sverige har för organhandeln framväxt och vad vi kan göra för att bekämpa den.

Boken avslutas med en epilög som börjar med att Lundin blir uppringd av en av informanterna, en av dem som köpt en njure och fått den transplanterad i Pakistan. Det visar sig att den inte fungerar som den ska och att patienten nu är desperat och drar i alla trådar för att försöka bli uppgraderad i kösystemet som finns i Sverige för dem som är i behov av organ. Den berättelsen visar återigen och i koncentrat hur komplext problemet är och hur angelägen men svårhanterlig frågan är och att ett humanvetenskapligt perspektiv är överlägset för att förstå och visa på komplexiteten i den typ av problem som studien adresserar. Epilögen innehåller också en okonventionell källförteckning där studiens empiri och tillkomsthistoria presenteras, litteraturtips ges och källor att söka egen information om ämnet presenteras. Alla vetenskapliga krav som behöver uppfyllas uppfylls således. Fast på ett annat sätt än den akademiska konventionen bjuder.

En enda sak oroar mig när jag läser boken och det är att Lundin låter kunskapsmålet, materialet och frågan vara ledande för utformningen av mediet som resultaten och analysen förmedlas genom. Det som oroar mig är emellertid inte något i Lundins framställning, tvärtom, det är det akademiska systemet som inte uppskattar den här typen av texter. Nu vet jag att Lundin skriver referee-granskade artiklar också, men varför uppskattas inte *denna* typ av text, där kunskapen styr framställningen och som riktar sig till allmänheten och har alla chanser i världen att nå ut brett i samhället? Hur kan det komma sig att akademien valt att premiera form framför innehåll när resultatet av vetenskapliga arbeten ska bedömas? Varför diskrimineras hermeneutiskt, kvalitativ forskning som förlorar en central del av poängen genom att tvingas in i en form som inte medger fördjupning, reflektion och fokus på frågor? På vilket sätt hjälper den rådande, kulturellt upprätthållna och därför kontingenta, kunskapssynen oss att hantera komplexa problem i vardagen?

Boken *Organ till salu* väcker som synes en hel massa

olika typer av frågor, samtidigt som den ger värdefulla inblickar i medicinsk etik, kulturell komplexitet och vad som sker på samhällets baksidor och i juridikens gråzoner. Jag vet fortfarande inte hur jag skulle agera om jag var sjuk och i behov av en njure eller om jag var fattig och hamnade i klorna på någon cynisk organförmedlare, men jag vet väldigt mycket mer om hur komplex frågan om organtransplantationer är och jag inser att det inte finns några enkla svar. Framförallt inser jag hur viktig etnologisk forskning är och hur mycket värdefull kunskap som en kvalitativ studie kan ge. Jag vill därför avsluta med att än en gång påpeka att *Organ till salu* visar prov på forskning som behövs också, som komplement till andra typer av studier.

Eddy Nehls, *Trollhättan/Lerum*

Kris och kultur. Kulturvetenskapliga perspektiv på kunskap, estetik och historia. Mats Arvidson, Ursula Geisler & Kristofer Hansson (red.). Sekel bokförlag, Lund 2013. 206 s., ill. ISBN 978-91-87199-09-7.

Boken *Kris och kultur* har sin upprinnelse i ett ämnesöverskridande forskningsprojekt, Program K (Kultur, Kunskap, Kris), som initierades vid den nya organisatoriska enheten Institutionen för kulturvetenskaper vid Lunds universitet år 2009 för att samla forskarna i ett gemensamt projekt och skapa en stark forskningsmiljö. Författarna är verksamma inom etnologi, musikvetenskap, idé- och lärdoms historia, arkeologi/museologi, konsthistoria och visuella studier samt biblioteks- och informationsvetenskap. Bidragen är åtta till antalet, och därtill kommer en grundlig introduktion. I denna recension kommer jag att presentera de mer etnologiskt vinklade artiklarna i större detalj.

Boken inleds med en mer övergripande diskussion om kulturvetenskapliga perspektiv på kris, skriven av redaktörerna. De lyfter fram det hermeneutiska kulturbegreppet som fundamentalt för det kulturvetenskapliga perspektivet på kris: kriser uppfattas som socialt konstruerade, meningsskapande praktiker, som i sin tur är kopplade till föreställningar om den mänskliga naturen och förhållandet mellan natur och kultur. Kris behandlas i Raymond Williams anda som ett nyckelord, ett i språket centralt ord som kan användas för att granska och belysa samhällsliga förändringar. Kris är också en kulturell kategori genom vilken vi skapar och begreppsliggör vår omvärld. Därefter tas

historikern Reinhart Kosellecks belysande utredning av krisbegreppets betydelser upp. Koselleck urskiljer fyra grundläggande idealtyper av krisbegrepp, som vart och ett fokuserar på en specifik egenskap hos eller konsekvens av krisen: krisen som händelsekedjor vilka är riktade mot en viss punkt; krisen som en slutpunkt som förändrar historiens kvalitet; krisen som tillstånd, process eller återkommande krissituationer samt krisen som övergångsbegrepp, där orsaken ("diagnosen") bestämmer om krisen leder till något bättre eller sämre. Ordets antika användning som bl.a. ett medicinskt begrepp lyser här igenom. Slutligen diskuteras krisbegreppets relation till begreppen risk och katastrof, innan antologins innehåll presenteras. Risk föregår krisen, och kopplas av författarna dels till de risker det moderna samhällets teknologiska utveckling genererar, i enlighet med Ulrich Becks och Anthony Giddens teorier, dels – inspirerat av Mary Douglas – till den kulturella logik människor följer för att förhålla sig till risker i sin vardag, och slutligen till hur risker enligt Michel Foucault kan användas för att begränsa människors handlingsutrymme. Krisens relation till katastrofen utreds med hjälp av bägges förhållande till apokalypsen, en återkommande metafor i kris- och katastrofdiskurser, såsom danske litteraturvetaren Isak Winkel Holm visat. Katastrofen brukar oftast definieras som mer temporär, medan apokalypsen är mer slutgiltig. Krisen befinner sig enligt författarna någonstans mitt emellan, som ett vagt lite längre tillstånd med ovisst utgång, där kulturella tolkningar är en nödvändighet för att ge krisen en mening.

Arkeologen Björn Magnusson Staaf betonar att kriser ofta använts som förklaring till olika övergångar i historien, och behandlar hur tolkningarna av dessa kriser påverkat historiesynen inom arkeologin. Såväl övergångarna inom treperiodsystemet (sten-, brons- och järnålder) som övergången från jägarsamlarsamhällen via jordbruk till yrkesdelning har tolkats som resultatet av människans respons på kriser. Kriser utgör även en central förklaringsmodell i marxistisk och malthusiansk historieteori. Magnusson Staaf analyserar dessa teories tolkningar av kriser med hjälp av Hayden Whites fyra typer av narrativ *emplotment*, den romantiska (heroiska), den komiska (med lyckligt slut), den tragiska (med pessimistisk utvecklingslinje) samt den satiriska (förändring åstadkoms, men grundproblemen består). Det är ett fruktbart sätt att närma sig krisuppfattningar; en jämförelse någonstans i boken mellan Kosellecks utredning av krisbegreppet